

Josep Tomàs i Mont (1914-1964), un torroellenc destacat

Joan Fuster i Gimpera, Joan Surroca i Sens

Vivències amb Josep Tomàs i Mont^(*)

Passa el temps i l'oblit sembla imposar-se en les coses trivials, però el que mai s'esborra de la nostra consciència és el fet categòric i humà d'una bona amistat i més quan aquesta ha tingut per a la nostra cultura i coneixement un significat transcendent.

Com he comentat en altres ocasions, vaig conèixer en Josep Tomàs a la infantesa. Tenia dos anys més que jo, culturalment ens unia el mateix lli-

(*) Joan Fuster

gam a un gran mestre, el senyor Pere Blasi i Maranges, que amb la seva proverbial categoria professional va anar esculpint en nosaltres (tot l'alumnat) un sentiment de lluita per assolir uns coneixements profitosos per poder afrontar el nostre futur.

En Josep Tomàs va ser pels seus mèrits l'alumne més distingit i preferit pel mestre Blasi. Dic això perquè al llarg dels anys, aquesta ferma voluntat d'adquirir coneixements mai s'acomodà a cap narcisisme i continuà impertorbable un camí sempre ascendent i a la vegada recte, fins al final de la seva existència.

Josep Tomàs

Com que sempre disposem d'espais curts, perdoneu si en aquest escrit he de comprimir certes reflexions sobre l'esperit selecte i analític d'en Josep Tomàs. Em limitaré doncs a explicar amb més o menys encert algunes vivències que al llarg de l'amistat vaig copsar del seu enginy dialèctic i de la seva capacitat de reacció davant d'un fet determinat. Intentaré apartar-me de la fàcil anècdota perquè aquesta narració sigui més objectiva i sincera.

En aquella època, molt després del terrabastall de la maleïda Guerra Civil, molts joves i especialment els diumenges ens reuníem després de dinar al cafè del Cinema Montgrí, en espera de veure una tarda de pel·lícula.

Els contertulians que freqüentaven aquestes trobades eren en Josep Roig, l'Esteve *l'Escalenc*, en Josep Kovolinski i algun altre que no recordo el nom. En Tomàs, de fet, no era pas massa aficionat al cafè, no obstant això, la seva presència sempre despertava un cert interès a causa, possiblement, de la facultat que tenia de parlar fluidament i de temes sempre interessants. Recordo una vegada que en Roig li preguntà: "Tomàs, si ara et fessin triar entre dues llengües o quedar-te mut, quina escolliries, el català o el castellà?" En Tomàs, sense pensar-s'ho ni un segon, contestà: "El castellà!" Tots els presents restàrem quelcom inquietos, cap dubtava del seu catalanisme. En Roig demanà el perquè, quin motiu l'obligava a escollir el castellà. En Tomàs, pausadament, féu la següent reflexió: "És ben lògic, si escollís el català, solament m'entendrien sis o set milions de persones, en castellà en canvi serien quatre-cents milions..."

En una altra ocasió, a causa de la nostra afició a la pintura i al dibuix, projectàrem un viatge a Portlligat per entrevistar el flamant geni Dalí. Llavors era el principi dels seus èxits internacionals. En Tomàs, meticulós com sempre, féu revisar el Renault per en Siset Darné, crac de la mecànica, i ell personalment omplí el dipòsit amb el carburant, que considerà més que suficient per al trajecte projectat. Tot preparat, emprenguérem el viatge, no sé pas el punt exacte de la carretera, però feia estones llargues que havíem deixat Torroella, de fet la zona era plana i desèrtica i la calçada molt malmesa. Tot davant nostre circulava un home amb bicicleta, pedalava pausadament a l'empedrat. En Tomàs, prudent i reflexiu, adoptà per fer sonar la botzina, tot inútil. El ciclista es mantenia al centre de la calçada, amb lleugeres variacions. Així continuàrem una estona, fins que de sobte sortí un pagès d'un camp de blat de moro, apropant-se a nosaltres, cridant

desafortunadament: "Desgraciats, més que desgraciats! Que no vegeu que aquest home és sort i el matareu?"

En Tomàs parà l'automòbil i amb una flema i aplom extraordinaris es dirigí al pagès i li etzibà: "Ja em permetreu que us digui que aquest ciclista, a més de sord, deu ser molt burro. Hauria més que cap altre de cenyir-se a la dreta, no?"

En Dalí, tot espectacle, màxima cordialitat, ens comentà que havia fet un quadre a l'olivar i la font d'inspiració havia estat que quatre músics enfilats a quatre oliveres i amb instruments desafinats toquessin sense cap mena de compàs les variacions que volguessin. En Tomàs no deixava en cap moment aquell somriure que tant el caracteritzava i curiós preguntà: "Senyor Dalí, m'agradaria saber el títol d'aquesta obra..." En Dalí s'afilà el bigoti i contestà precis: "Mireu, amics, a vegades trobar el títol d'un quadre és més angoixós i difícil que parir l'obra."

Visita a la casa de Dalí

Ja de retorn a Torroella i abans d'arribar a Bellcaire, el cotxe s'aturà. En Tomàs baixà capficat, aixecà la llauna del motor, remenà les bugies, donà una ullada al delco, va treure la caixa d'eines... jo, mentrestant, vaig veure que s'apropava un ciclista, venia en direcció d'Albons. El vaig reconèixer a l'acte. Era l'Enriquet, el germà petit d'en Tomàs. S'aturà, s'acostà cap al seu germà i li digué: "Pepitu, vols dir que no ha quedat sec aquest cotxe?" En Tomàs enrojolà: "Ara hi caic", va barbotejar, "a la pujada de Portlligat, el consum s'ha multiplicat"; acte seguit, agafà un tros de canyota, descargolà el tap del dipòsit del combustible i comprovà que l'observació del seu germà era encertada.

L'Enriquet arribà a Torroella i retornà amb una llauna de cinc litres de gasolina. En el curt trajecte de Bellcaire a Torroella, en Tomàs no deixà de sermonar, no es perdonava aquell insignificant error de càlcul...

Parlant un dia de les extravagàncies de l'art abstracte, vaig comprendre que en Tomàs restava al corrent de les més atrevides tendències respecte a les motivacions filosòfiques que llavors explicava el teòric Noël Carroll. Això significava que en Tomàs, a part de ser un excel·lent dibuixant especialitzat en el retrat, també sintonitzava amb els llibres que feien una referència explícita d'aquestes teories d'avantguarda.

A vegades, ja de grans, ressorgien els records de l'escola i rememoràvem, per exemple, la famosa aventura de la carta a Henry Ford, el suprem magnat de la gran empresa automobilística americana, carta que Ford contestà molt amable, però que per sort no acceptava les nostres atrevides proposicions, que consistien a oferir-li ni més ni menys que l'exclusiva prospecció a la Fonollera per trobar les restes arqueològiques de la famosa Cipsela... La carta la firmàvem els quatre amics de sempre: Josep Tomàs, Jaume Surroca, Ricard Suárez i Joan Fuster, però als noms els posàvem idioma "claveguera", o sigui, invertits:

Josep Tomàs era Pesoj Samot
Jaume Surroca era Emuaj Acorrus
Ricard Suárez era Dracir Zeraus
Joan Fuster era Naoj Retsuf

Com hem comentat en altres ocasions, el carter, poc habituat als noms tan estranys, pensà que seria millor consultar-ho al Sr. Blasi; a tal efecte es presentà a l'escola i mostrà aquell sobre amb uns noms tan curiosos i que a la

vegada el remitent era una de les persones de reconeguda solvència mundial. Blasi, astut, féu un lleuger comentari i observà com Tomàs restava quelcom inquiet. En Tomàs confessà. Llegirem la carta, satisfets de la resposta...

El mestre Pere Blasi observà: "Imagineu-vos que la resposta de Ford fos positiva... quin rebombori..."

Crec que va ser Ricard Suárez qui digué: "Sr. Blasi, ja ens imaginàvem amb un salacot al cap, sobre un Ford Llagosta, passejant sobre la immensa platja de Pals, cercant tresors fabulosos, com despresos d'una novel·la de Jules Verne..."

Al fer-nos grans, continuà l'amistat. Després de treballar a la banca, Tomàs fou més tard secretari i propagandista de l'empresa Asterio Junqué SL, fabricant de bigam de pòrtland armat i més tard de bigues pretensades. En Tomàs, a més de ser un gran dibuixant artístic, coneixia perfectament tot l'entrellat de la perspectiva i el dibuix lineal i en qüestió de propagar els beneficis del producte que representava, tampoc tenia parió. Tenia, en l'exposició de conceptes per vendre el producte, una estratègia singular i afectiva. Dintre d'aquell cotxe mig desgavellat, portava dos trossets de biga, un tros era l'autèntic de la casa representada, l'altre de qualsevol contrincant o rival de feina. Al dirigir-se al paleta o constructor, exhibia els dos fragments de biga tot dient: "Observeu bé." Llavors, amb una maceta de paleta que ja portava, donava un cop sec a les dues bigues, l'escantell, posava al descobert el formigó compactat; llavors, amb aquell somriure sorneguer que el caracteritzava, deia a l'empresari: "Vegeu aquest producte, sembla talment torró d'Alacant... Observeu sisplau aquest altre i a penes arriba a ser torró de Xixona..." Fent honor a la veritat, però, mai féu cap crítica directa de cap adversari professional.

En Josep Tomàs tenia la virtut de ser amable i persuasiu, mai embafador, a joc amb la seva sòlida cultura i el seu exemplar humanisme. Els que vàrem tenir la sort de ser amics seus, podem encara valoritzar les seves innates condicions d'home assenyat i estudiós, disposat sempre, sense cap mena de pretensió, a propagar el seus coneixements en bé de qui el sol·licitava com a mestre. A la nostra vila va ser un dels primers precursors de l'ensenyament de l'anglès.

Podríem continuar amb un seguit de consideracions respecte a la tasca i vida de Josep Tomàs Font, però no cal afegir res més, no fos cas que en Pepitu des d'algun lloc de l'infinit ens reprovés per excés.

El mestratge de Josep Tomàs i Mont^()**

Em plau participar en aquest just record d'en Josep Tomàs i Mont, un torroellenc destacat del segle XX. La meua vida hauria estat tota una altra sense el seu mestratge i per aquesta raó el meu agraïment és immens. Sovint lamento que la seva inesperada mort, quan acabava de complir els cinquanta anys, m'hagi privat de seguir comptant amb el seu consell i de converses interessants que, de ben segur, haurien conduït a una forta amistat. Així ho he manifestat fa poc a la Maria Oliver, la seva vídua, i a la Consol, vídua del seu únic fill Joan, en una recent visita a Malgrat de Mar, on resideixen juntament amb la seva néta, la Maria Carme. Totes tres conserven amb afecte i molta cura els llibres, fotografies, dibuixos, pintures i objectes diversos que ajuden a conèixer els interessos i afeccions d'una vida que es mereix record i estima.

En Josep Tomàs pertanyia a la generació del meu pare, alumnes del Sr. Pere Blasi, igual que en Joan Fuster i en Ricard Suárez (tots quatre estaven molt units, la qual cosa explica l'anècdota de la carta a John Ford, molt ben recordada per en Joan Fuster). Els alumnes del Sr. Blasi han excel·lit gràcies a una formació exquisida i ha estat una generació que ha destacat de manera tan positiva que, en més d'una ocasió, m'he trobat amb persones establertes de poc a la nostra vila que es preguntaven què passava amb aquesta franja d'edat, quin era el secret de les seves inquietuds culturals, la seva notable preparació i la seva predisposició a l'art. La tasca del Sr. Blasi és innegable, tot i que no seríem justos si els mèrits evidents d'aquest mestre excepcional ens fessin silenciar altres bons educadors que han afavorit que Torroella sigui el que ara és.

El Sr. Blasi, com els altres mestres de l'època, educava els mateixos alumnes durant tota la jornada escolar i al llarg de diversos cursos. Aquell sistema educatiu marcava les persones de manera determinant. Posteriorment, les escoles s'han organitzat confiant en el treball en equip; hi ha especialistes i sovint la mobilitat dels ensenyants és superior a la d'abans. És evident que la figura del mestre, tipus Sr. Blasi, ja no és possible. Amb tot, a la vida de les noves promocions d'estudiants, segueix essent imprescindible trobar-se amb un "mestre" que esdevingui un referent. Els plans d'estudis que periòdicament s'adapten als temps i a les noves tecnologies fracassaran tots si no posen per damunt de cap altra consideració la figura de l'educador de bona fusta.

(**) Joan Surroca

Les persones educades pel Sr. Blasi, nascudes en bona part durant la segona dècada del segle passat, han viscut temps adversos. La guerra del 1936 al 1939 els va sorprendre en plena joventut, visqueren l'infern del camp de batalla i, sovint, un posterior penós i llarg servei militar o una cruel presó, com és el cas de Josep Tomàs. Quan arribaren de nou a Torroella, es va iniciar un període gens propici per les manifestacions culturals. Les ferides obertes a causa de la guerra i de la postguerra trigaren a cicatritzar. A més, es va viure un temps de manca de llibertats, de penúries econòmiques i d'escassetat de productes de primera necessitat que obligava al racionament... tot eren factors negatius per endegar treballs en bé de la societat. Quan va arribar la democràcia, a finals dels anys setanta, ja no tenien edat per estar a primera línia. Josep Tomàs i altres havien mort prematurament. Solament uns pocs, com Joan Fuster, han sobreviscut i són una mostra de la qualitat humana d'un conjunt de persones segurament irrepetible.

Seria erroni, no obstant això, confondre les dificultats d'aquest grup de persones excepcionals amb vides estèrils. Han deixat una obra considerable i han tingut el mèrit de saber transmetre, per conductes ben variats, tot el que van rebre del Sr. Pere Blasi i de Mn. Viver a les noves generacions. Els vells somnis s'han concretat en realitats. No endebades Torroella està considerada la capital cultural del Baix Empordà i això des que hom ha pogut reunir-se lliurement, elegir els representants a la casa de la Vila, participar en una xarxa associativa molt rica i plural i iniciar projectes que, tot i semblar utòpics, han arrelat amb el pas dels anys. La complicitat i responsabilitat han estat factors que, al marge de fets excepcionals, han mantingut la vila allunyada de tensions paralitzants. La pregunta que ens cal fer és si tenim prou consolidat el nostre futur. ¿Tenen consciència els més joves de l'esforç que requereix qualsevol pas endavant col·lectiu? ¿Són les distraccions tecnològiques incompatibles amb els afanys socials? ¿Són anacrònics els valors que generació darrere generació han passat de pares a fills?

L'amistat d'en Josep Tomàs amb el meu pare va persistir i es van escriure en el temps de guerra. Em plau conservar aquestes cartes, així com les fotografies i els autoretrats que incloïen. Posteriorment, ja de nou a Torroella i coincidint amb la meua infància, recordo llargues tertúlies a la botiga familiar en les quals en Josep Tomàs participava animadament. Quan en Tomàs sortia de casa, el meu pare, invariablement, lloava la seva intel·ligència privilegiada. Algunes anècdota escolar solia acompanyar i

reforçar la seva opinió, evidenciant l'admiració envers l'amic. Així vaig viure els meus primers contactes amb en Josep Tomàs i vaig començar a formar-me una idea de la seva personalitat. És de difícil precisar l'impacte que em produïa en aquelles edats l'aurèola que l'adornava, però es traduiria en veritable admiració, fins esdevenir un referent, en la meua primera joventut, moment en què, com explicaré, em vaig beneficiar del seu mestratge.

Autoretrat

Després de la Guerra Civil, durant el seu llarg empresonament (sense més causa que la d'haver exercit com a oficial en l'exèrcit republicà), en Tomàs no va perdre el temps i aprofità per estudiar l'anglès i altres idiomes de manera autodidacta (aleshores ja dominava el francès) i es va lliurar a perfeccionar el dibuix. Dit així, ara, pot semblar la cosa més normal del món, però cal tenir en compte que ens trobem en els anys quaranta quan ni de lluny s'entreveia la necessitat de dominar idiomes per atendre el turisme a la Costa Brava que posteriorment hem conegut. En Tomàs desitjava saber idiomes -més que no pas per parlar- per llegir en versió original els

llibres que l'interessaven. Però la vida dóna moltes voltes i mai ningú hauria pensat que a la dècada dels cinquanta s'iniciaria, tímidament, l'arribada d'anglesos exòtics (segons la nostra mirada) desitjosos de trobar-se amb el nostre (segons els seus ulls) exotisme: carrers sense enquitranar i alguns amb clavegueram obert, mosques arreu, brutícia generalitzada, tipisme, nens amb aspecte adequat per fotografiar a manera de safari... Dos mons diferents, amb costums, nivells econòmics, polítics i culturals tan diversos com ho són actualment els que es viuen en el nostre àmbit cultural i els dels pobles miserables del planeta.

El turisme anglès va arribar gràcies a l'impuls i a les habilitats de l'altra persona del municipi que dominava l'idioma: l'Eugeni Llos. Aviat es va veure que el turisme podria esdevenir el factor esperat per regenerar econòmicament les vides de pagesos, comerciants i fondistes. El meu pare, comerciant atent, em va comunicar que, com a hereu del negoci familiar, el millor que podia fer en aquelles circumstàncies era aprendre idiomes amb en Josep Tomàs de mestre. En Tomàs treballava de comptable i comercial a la fàbrica de bigues de l'Asterio Junqué. Va acceptar amb un cert entusiasme l'oportunitat d'ensenyar idiomes un cop acabada la jornada laboral perquè, ben segur, hi va veure una oportunitat de practicar i ampliar els seus propis coneixements d'idiomes i una manera d'exercir el mestratge a l'estil del que ell havia rebut. En Tomàs estava ple de coneixements i és normal que necessités comunicar-se.

No va ser difícil trobar una colla de nois interessats: Josep Casadellà, Pere Costa, Josep Hostench, Miquel Payet, Jordi Salís, Carles Vidal... són alguns dels noms dels companys que al llarg de tres cursos vam assistir a les classes d'en Josep Tomàs. Al cap de poc, es va iniciar un grup de noies, però no ens vam barrejar i mai he sabut si aquesta separació de gèneres responia a una determinació per facilitar un horari més adequat a les obligacions domèstiques de les noies o al temor que, amb l'arribada d'elles, es descontrolés la finalitat de les lliçons. Ara són impensables aquests raonaments i és una prova evident que no tot va pitjor que abans. Algunes de les noies que assistien a les classes eren Carme Farró, Maria Antònia Geli, Nuri Plaja, Joana Radresa i Mari Sais.

Els cursos tenien lloc a la casa que en Josep Tomàs havia comprat al carrer dels Bous després de viure alguns anys en un pis situat a la plaça del Peix. Era una casa amb la típica portalada que permetia a antics estadants

entrar-hi amb la cavalleria i el carro. En Josep Tomàs va deixar la façana de la casa intacta i es va limitar a reformar l'interior per evitar sol·licitar permisos d'obres a un ajuntament que, pel seu passat polític, ell temia (tot i que no s'ha de descartar una calculada estratagema per aconseguir que una casa amb aspecte de pallissa li estalviés impostos...). L'entrada a la casa es feia després d'un cancell i la primera estança, a mà esquerra del passadís inicial, servia d'aula per impartir les classes al voltant d'una taula que encara fa poc vaig poder reveure emocionat a Malgrat de Mar, on es conserva. En un dels fons de la sala hi havia un armari amb vidriera ple de llibres, en doble o triple fons, que serien objecte de no poques converses, consultes i recomanacions.

En aquest marc auster es van iniciar les lliçons seguint el mètode Berlitz. Eren uns llibres sense traduccions; intentaven aproximar-se a un sistema d'immersió, tot i que en aquest cas, després d'una hora tornàvem a la nostra realitat idiomàtica. En Josep Tomàs va començar les classes amb serietat, ordre i disciplina. Ens tractava amb la consideració de persones adultes en haver superat l'etapa adolescent, però no hi hagué mai cap moment d'esplai ni de conversa tret de l'anglès. Tot era correcte i amable, però sense possibilitat de cap desviament de les lliçons. Fèiem els deures diaris a casa en dues llibretes que alternàvem i així les rebíem corregides el dia següent. Les lliçons eren pràctiques i la major part de l'hora la dedicàvem a la conversa.

El següent curs vam intensificar l'estudi amb la introducció de l'aprenentatge del francès, que compaginàvem amb l'anglès. En ser el segon any, el nivell de confiança va créixer i, poc a poc, sense descuidar l'objectiu de les classes, en Josep Tomàs es va anar obrint i vam saber més de com veia la vida, la societat, la política, la religió, la moral, la cultura en general i la literatura en particular. Tenia especial predilecció per la literatura anglesa i americana del segle XX. Ens parlava i ens feia venir ganes de llegir Shaw, Hemingway, Dos Passos, Faulkner, Miller, Steinbeck, etc. Eren converses informals que s'establien un cop acabada la classe. Allà vaig descobrir un bon mestre i el vaig saber aprofitar perquè va coincidir amb un període en què un sol orientar la vida. Aquestes classes tingueren lloc entre els meus disset i dinou anys i guardo escrits d'aquells moments que indiquen clarament que estava cercant el nord i en Josep Tomàs va ser decisiu. D'ell vaig rebre, entre altres, dues inquietuds que mai més m'han deixat: un amor als llibres, a l'estudi i al saber i una atracció irresistible pel viatge.

En Josep Tomàs em va iniciar a estudiar en rigor. Em va recomanar una llibreria, la Francesa, que estava situada a la Rambla de Barcelona, baixant a mà dreta. Era una d'aquestes malaguanyades llibreries de les quals ara queden poques. Les grans superfícies actuals apilonen llibres amb palets com si fossin totxos, però un llibre no és un artefacte qualsevol. Vaig descobrir el que era una gran llibreria i anava sovint a fullejar els exemplars de les seves prestatgeries. Vaig anar adquirint llibres, sobretot de la col·lecció Austral, que aleshores costaven vint-i-quatre pessetes i els colors de les cobertes variaven segons es tractés d'una obra en prosa, teatre, assaig, etc. En observar la meua afecció a la lectura, en Josep Tomàs em va aconsellar comprar l'enciclopèdia abreujada Espasa i la temàtica Labor, de deu volums, que em serviren per organitzar-me els meus particulars estudis després de la jornada de treball en el negoci familiar. Guardo les llibretes de matemàtiques, química, física, art, història... on anava fent els resums del que aprenia, sense que m'esperés cap examen. Vaig iniciar una etapa de lectura devoradora i estudi intensiu que em va ser molt útil per iniciar els estudis universitaris. També em vaig subscriure a la revista *National Geographic* que en Tomàs rebia mensualment des de feia anys; aleshores només s'editava en anglès i el sistema de subscripció era a base d'enviar anualment els dòlars requerits dins d'un sobre a l'editorial dels EUA! Encara rebo la revista després de més de quaranta anys. La *National Geographic* resumeix prou bé les dues herències d'en Tomàs a les quals feia referència: per una part, el saber i, per l'altra, la geografia, el descobriment de noves cultures.

Josep Tomàs va ser un avançat en el seu temps. Combinava perfectament un estil de vida sobri amb un saber recollir el millor de les noves tecnologies. Ara dominaria la informàtica. Era partidari de la qualitat perquè era, a la llarga, un estalvi. La seva família va ser una de les primeres de Torroella a gaudir de nevera elèctrica, per exemple. Portava un rellotge del qual s'enorgullia: un Omega Constellation del qual parlava amb tanta fascinació que, des que vaig complir els vint-i-un anys, n'utilitzo un d'idèntic. Disposava de cotxe, un Renault 4/4 i després un Delphine, en un temps, els anys cinquanta i començaments del seixanta, en què els vehicles de motor eren ben escassos a Torroella. Va viatjar a Gran Bretanya, França, Itàlia i Portugal quan eren poquíssims els qui sortien més enllà de les fronteres i molt menys els assalariats com ell. Li agradava el viatge i el domini d'idiomes li facilitava les sortides a l'estranger. Després, va considerar que no quedava bé visitar països llunyans desconeixent el més proper i aleshores

res va recórrer les “províncies” espanyoles peninsulars, sense deixar-se’n cap, en diversos períodes de vacances. De totes aquestes sortides, veritables aventures per a l’època, hi ha documentació gràfica, ben guardada per la seva família.

Davant l’òpera
de París

Alguns dels seus alumnes no van poder seguir les classes del tercer i darrer curs: uns van marxar a la mili i altres van iniciar estudis fora de Torroella. Aquell curs quedàrem només tres nois: en Jordi Salís, en Josep Hostench i qui subscriu. En Josep Tomàs es va destapar encara més i vam conèixer el seu esperit liberal, obert, avançat i ideològicament d’esquerreres convençut. Parlàvem sobre les poques manifestacions culturals que s’organitzaven a la vila. Era un gran afeccionat al cinema, al dibuix i a la fotografia (feia servir una extraordinària Leika) i aquests temes eren recurrents en les converses. Però les seves inquietuds no tenien límits i a mi em sorprenien certs raonaments inèdits per la meua ignorància, algunes maneres d’entendre la vida gairebé escandaloses per l’època, la seva visió crítica, una certa sornegueria en parlar -sense nomenar-los- d’alguns “savis” locals que miraven amb superioritat, en creure’s ben preparats només pel fet de llegir la revista *Destino*... Ell sempre acabava amb un somriure, però ara que sóc gran, comprenc molt bé que darrere el somriure dissimulava la tristesa de qui viu en un ambient esquifit i fals. Certament, també en això hem millorat.

Vaig tenir amb en Josep Tomàs un bon mestratge, això vol dir que no ens va condicionar absolutament a pensar com ell. Aquests són els bon mestres: els que ensenyen a pensar i donen llibertat a seguir el camí particular dels seus deixebles. Va quedar un xic ambigu si el curs vinent seguiríem; en Tomàs ens deia que ja ens havia ensenyat el que ell sabia i que se li insinuava un problema de cor que li recomanava descans... El darrer dia de classe, el divendres 29 de maig, ens va obsequiar a cadascú amb un dels seus llibres. A mi em va tocar el d'Agatha Christie, *Appointment with death* (*Cita amb mort*), títol que semblava premonitori. Els tres alumnes vam anar a la llibreria de ca l'Evaristo i li vam comprar les obres completes de García Lorca. El proper diumenge al matí, vam anar a casa seva, just quan estava sortint del garatge amb el seu Delphine per anar a banyar a l'Estartit. Va quedar molt content de l'obsequi i de la dedicatòria sincera que vam escriure a la primera pàgina. El diumenge següent, a la mateixa hora, assistíem incrèduls al seu enterrament. Va morir el dissabte 6 de juny de 1964, víctima d'un infart fulminant. Ben segur que els sofriments que li van causar la guerra i les males passades de la postguerra foren determinants en la seva afecció cardíaca. No li fou possible viure els que haurien estat els millors anys de la seva vida. La mort prematura d'en Josep Tomàs ens va deixar orfes. Malgrat tot, aquell contacte va ser suficient per quedar encarrilats per la passió pel saber, pel plaer de l'art, per l'entusiasme del viure, per aprendre a relativitzar i pel cuc per conèixer els altres, sense posar fronteres per edats, creences ni procedències. Eternament estaré agraït a Josep Tomàs.